

KANT'ın

EBEDİ BARİŞ ÜZERİNDEKİ FELSEFİ DENEMESİ (*)

Ord. Prof. Dr. E. Hirs

1 — Giriş.

I. Eserin ana hatları.

2 — Eserin dış şekli. 3 — «Ön» maddeler. 4 — Postulat (konut). 5 — Birinci esas madde. 6 — İkinci esas madde. 7 — Üçüncü esas madde. 8 — Birinci ek madde. 9 — İkinci ek madde. 10 — «Lâhika»nın ilk kısmı. 11 — «Lâhika»nın ikinci kısmı.

II. Kant'ın önceki dünya barışı tasarıları.

12 — Kant'ın eserinin özgülüğü. 13 — Dünya barışı fikri. 14 — Dubois. 15 — Pödebrad. 16 — Saint-Pierre.

III. Kant'ın ebedî barışa temas eden diğer eserleri.

17 — Giriş. 18 — «Dünyadaşlık zaviyesinden genel tarihe dair bir fikir». 19 — «Filân fikir nazari olarak doğru olabilirse de tatbikata gelmez» sözüne dair. 20 — Ahlâkın metafiziği.

IV. Ebedî barışın gerçekleştirilmesi ihtimali.

21 — Giriş. 22 — Ebedî Barış tâbiri. 23 — «Düzen» terimi. 24 — «Tabii» düzen. 25 — «Kanun» tâbiri. 26 — Dünya nizamı. 27 — Mesele. 28 — Tabiatın bünyesi. 29 — Tabiat plânı. 30 — Dalgalar sistemi. 31 — Yadgerekircilik ve gerekircilik. 32 — Hayat mücadelesi. 33 — Yarış (rekabet). 34 — Teşkilâtlandırılmış olan yarış. 35 — Nazari ilim ve realist siyaset. 36 — İçtimai hayatın fonksyonu olarak hukuk. 37 — Yeni ruhun yaratılması zarureti. 38 — Ahlâk gerçekliği.

1 — GİRİŞ:

Kant'ın ebedî barış hakkındaki felsefi denemesinin yayın alanına çıkarılmasından beri yüzelli yıl geçmiştir.

Bu bir buçuk asır içinde dünyanın her köşesinde zaman zaman

*) Bu konu Nisan 1945 tarihinde İstanbul Üniversitesi Devletler Hukuku Türk Enstitüsünde kur olarak incelenmiştir.

harpler patlamış, barış andlaşmaları yapılmış, mıntakavî veya evrensel ademi tecavüz paktları akdedilmiş, sulh konferansları toplanmış, devletlerarası teşekküller meydana getirilmiş, bir devletler cemiyeti kurulmuş, hattâ 1928 yılında akdolunan *Briand - Kellogg* misasında harbin bir milletin siyaset âleti ve milletlerarası anlaşmazlıkların halli için bir vasıta olarak artık kullanılamıyacağı dünyanın ekseri devletler tarafından resmî ve şatafatlı bir şekilde beyan edilmiştir.

İlim alanında da, hususiyle siyaset, hukuk ve sosyoloji denilen bilim kollarında hakikî ve yalancı bilginler son yüzelli yıl içinde «harp ve sulh» mes'elesiyle uğraşmış sayısız kuram ve kavram ileri sürmüş, ilmî sistemler kurmuş, milyonlarca kâğıt yaprağını doldurmuş, ders ve konferanslarda çeşit çeşit fikirler ortaya atmışlardır.

Felsefeciler de boş durmıyarak son bir buçuk yüzyıl içinde harbi kâh bütün şeylerin halikı olarak ululmuş (tazim, tebcil etmiş), kâh kötülüklerin en kötüsü olarak terzil etmiş, kâh şayanı teessüf ve fakat zarurî bir âfet olarak kabul etmişlerdir.

Beşeriyet bugün yine bir harbin sonunda bulunuyor, öyle bir harp ki, ona nazaran bundan önceki bütün harpler önemsiz kavgalar olarak kalırlar.

Dünyanın aşağı yukarı tekmil devletlerini altüst eden ve kelimenin tam mânasıyla hâkikî bir dünya harbi olan bugünkü felâket acaba hakikî bir dünya barışını veya *Kant*'ın söziyle ebedî sulhü doğuracak mıdır? İşte bu sual San Fransisko konferansının açılması münasebetiyle, bugün, istisnasız olarak bütün insanların dudaklarında. Ve bu sual yalnız devlet şefleriyle diplomat ve politikacılara değil aynı zamanda bilginlere de yönelmektedir. Korku ve endişe içinde bulunan halk, hukuk ilmile meşgul olan sizlerden, bizlerden: ileriye doğru giden sağlam bir yolu ve tesirli bir hal çaresini gösteren bir cevabı sabırsızlıkla beklemektedir.

Tatmin edici bir cevap verebilir miyiz? Evet verebiliriz şu kadar ki, bu cevabı hazırlarken bundan tam yüzelli yıl önce Doğu Prusya'da Königsberg şehrinde ufacık çalışma hücresinde «ebedî barış üzerindeki felsefî denemeyi» tasarlamış olan yüce dehanın ruhunu çağırarak ondan bize yol göstermesini istirham edeceğiz.

Fakat bu anda ebedî barış üzerinde konferans vermek ilk bakışta yalnız yersiz değil tehlikeli de görülebilir. Çünkü *Immanuel Kant*'ın bir sözüne göre «bu dünyanın büyükleri sarhoş oldukları zaman nefisini tehlikeye ilka etmek istemiyen küçük bir kişiye verilecek ye-

gâne nasihat, kendisinin büyüklerin kavgasına kat'iyen müdahale etmemesini tavsiyeden ibarettir. Zira büyükler bu hususta hiç bir şey dinlemeyecekleri gibi onların hafiye ve gammazları ortaya atılan fikirlere de yanlış bir mâna atfedeceklerdir...» (1).

Bu nasihata rağmen huzurunuzda ebedî barış hakkında söz söylemek fırsatından istifadeye cüret edişimiz ancak şu ihtirazi kayıtlar altında kabil olmuştur:

İlk evvelâ Devletler Hukuku Türk Enstitüsü *ilmî bir ocak* olup siyasi mes'elelere müdahale etmek şöyle dursun zaten bilim dışı işlerle meşgul olmaktan çok uzaktır. Bundan başka dünyaca maruf bir dehanın bundan tam 150 yıl önce ortaya attığı fikirleri Türk aydınlarına nakletmek şerefine nail olan bir bilgin sıfatıyla tarihi gerçekliği değil, tabir caiz ise *felsefî gerçekliği* aydınlatmakla iktifa edeceğiz. Ve nihayet yüce filozofun «*ebedî barış*» adlı felsefi denemesinin başına koyduğu ihtirazi kayıddan da faydalanmak hakkımızdır sanırız. Filhakika, bu önsöz şu şekilde kaleme alınmıştır (2).

«*Ebedî barışa*». Hollandalı bir otelcinin, otelinin kapısına astığı bir mezarlık tablosundaki bu hicvî başlık, acaba, umumiyetle bütün insanlara mı, yoksa, hususiyle harpten usanmıyan devlet şeflerine, yahut kendilerini ebedî bir sulh hülyasına kaptıran filozoflara mı hitap ediyordu, bilinmez.

Her ne olursa olsun, bu kitabın müellifi, eserinde şu ihtirazi kaydı serdetmektedir:

Pratik siyaset adamları, kendilerini ne kadar beğenirlerse, siyaset nazariyecilerini de o kadar küçümserler. Onların gözünde siyasi nazariyeler kuran bir adam, ancak tecrübelerden çıkarılmış ilkelere itibar etmeğe mecbur olan devlet için, boş fikirleri bir tehlike teşkil etmeyen zararsız bir âlim, dünya işlerini bilen bir devlet adamı'nın aldırış etmesine lüzum kalmadan dilediği mânasızlıkları söyleyebilen herhangi bir ukalâdır.

Şu halde, devlet adamı, bu eserde gelişi güzel söylenmiş ve açığa vurulmuş olan ve kendisince devlet için bir tehlike teşkil etmeyen muhalif fikirlere rastlarsa, bunları hoş görmelidir.

Bu ihtirazi kayıdla müellif, daha baştan, ilerde vukubulacak bütün kötü tefsirleri usulüne tevfikan protesto etmek arzusunda olduğunu sarahaten beyan eder.»

(1) Kant'ın 22/3/1793 tarihli bir mektubundan (Eserler VI, s. XII)

(2) Eserler VI, s. 117.

I

ESERİN ANA HATLARI

2 — ESERİN DIŞ ŞEKLİ:

1795 yılında ilk defa ve 1796 yılında biraz genişletilmiş bir şekilde ikinci baskı olarak yayın alanına çıkarılmış olan *ebedî barış* adlı eser altı ön madde, üç esas madde, iki ek madde ve bir lâhikadan tereküp eden bir *barış andlaşma tasarısı* şeklinde kaleme alınmıştır. Yalnız eserin dış şekline bakılırsa insanda pratik politikacıların işlerini kolaylaştıran *hukukî* bir projenin bahis mevzuu olduğu zehabı uyanır. Halbuki tasarının «maddeleri» incelendikçe siyasal ilimlerin, hususiyile devlet, ahlâk ve hukuk hakkındaki mutad görüşlerin *felsefe zaviyesinden* merkametsizce tenkid edilmiş olduğu görülür. «Andlaşma» şekli dahiyane bir «trük» ten başka bir şey değildir. *Kant*, siyaset ve hukuk hakkındaki felsefî fikirlerini pratik alanda bu işlerle bilhassa meşgul olan politikacılarla hukukçulara sunmak ve anlatmak ve onların alâkasını uyandırmak için felsefenin mutad olarak büründüğü etüd şeklinden vazgeçerek umumiyetle hukukçu olan devlet adamlarının alıştıkları *muahede* şeklini seçmiştir. Bu «trük» sayesinde *Kant*, fikirlerini sadece kısa, kesin ve belgin bir tarzda ifade etmekle kalmamış aynı zamanda ananevî hukukî şekil ile felsefî muhteva arasındaki tezad dolayısıyla siyaset ile ilim arasında bulunan ve önsözde yalnız hicvî bir tarzda ima edilen ayrılığı ciddi ve tesirli olarak tebarüz ettirmek fırsatını da elde etmiştir.

Kant'ın fikirlerini incelemeyen evvel eserin tertip şekliyle ana hatlarını genel olarak çizelim.

3 — «ÖN» MADDELER:

Eserin başlangıcını teşkil eden altı «Ön» madde felsefî mahiyette olmayıp bugün cari olan terimi kullanmama müsaade ederseniz, daha ziyade sosyoloji sahasına temas etmektedir. Her barış bir hukuk eseri olduğuna, hukuk da, içtimai hayatın bir fonksyonu bulunduğuna göre ebedî barışı gökte değil bu dünyada gerçekleştirebilmek için ilk önce içtimai temelin, elde edinmek istenilen hukukî hedefe müsait ve uygun kılınması şarttır. Bu içtimai şartlar tahakkuk etmedikçe ebedî sulh fikri boş bir hayalden başka bir şey olamaz. *Kant*'ın fikrine göre bunun için aşağıda sayılan asgarî altı şartın tahakkuk ettirilmesi lâzımdır:

I. Devlet herhangi bir hükümdara ait olan hususî patrimuvan

değil bir *insan cemiyeti* sayılmalıdır. Yalnız bu görüş tarzı genel olarak kabul edildiği takdirde:

1. Küçük veya büyük hiç bir bağımsız devlet, miras, trampa, alım satım veya bağışlama tarikiyle yani ilgili insanların reyini sormadan başka bir devlet tarafından iktisap edilemeyecektir. (Ön madde 2).

2. Hiç bir devlet bir başka devletin esas teşkilâtına veya hükümetine zor kullanarak müdahale etmeyecektir. (Ön madde - 5).

3. Ferd devletin elinde bir makine veya âlet olarak kullanılmıyacağı için daimî ordular zamanla ortadan kaldırılacaktır (Ön madde - 3).

II. Devletlerarası alanda da *ahlâk kaidelerinin* hüküm ifade etmesi prensibi tanınmalıdır. Bu görüş tarzının neticesi olarak:

1. Bir harpte, sulh vakti gelince, taraf devletlerin birbirlerine olan karşılıklı itimatlarını imkânsız kılacak mahiyette hasmane hareketlere, ki bunların arasında meslâ hasım tarafın ülkesinde katillik eden, zehir kullanan kimseleri istihdam etmek, kapitülasyonları ihlâl etmek, hainliğe tahrik ve teşvik etmek gibi hareketler bulunmaktadır - müsaade edilmeyecektir. (Ön madde - 6).

2. Gizli bir şekilde içinde yeni bir harp vesilesini mahfuz tutan - yani tabir caiz ise muzmer fikirler arasında ve zihni kayıt altında akdedilen - hiç bir sulh muahedesi sahih addedilmeyecektir. (Ön madde - 1).

3. Kuvvetli bir maliye (hazine) daimî ordulardan daha tesirli bir tarzda barışı tehdit ettiğinden devlet, harıçteki menfaatlerini desteklemek için millî istikrar mukaveleleri akdetmeyecektir. (Ön madde - 4).

Bu hulâsadan anlaşılacağı gibi *yalnız* Kant'ın zamanında değil ondan evvel ve sonraki devirlerde de devletlerarası alanda mubah ve elzem olarak telâkkî edilen bazı eylem, işlem ve hareketlerin dayandığı haleti ruhiye ve zihniyet değiştirilmedikçe her barış sözleşmesi bir mütarekeden başka bir şey olamaz.

4 — POSTULAT (KONUT):

Devletler arasında ebedî barışa dair esas maddeleri ihtiva eden eserin ikinci bölümünün başında şu umumî mülânaza yer bulmuştur.

«İnsanlar için tabiat hali, bir barış hali değil; belki mevcut veya patlamağa müheyyâ bir harp halidir. Demek ki, sulh halinin *tesisi* lâzımdır. Her türlü hasmane fiillerden masun kalmak için, sadece

hiç bir hasmane fiil işlememiş olmak kâfi değildir; ayrıca bir komşunun, diğerinin şahsî emniyetini garanti etmiş olması lâzımdır ki, bu da ancak bir kanun hali içinde mümkün olabilir. Bu olmadıkça, kendisinden boş yere teminat talebedilmiş olan komşuya, artık bir düşman muamelesi yapmak doğru olur.» (Eserler VI, s. 125).

Bu fıkradan anlaşılacağı gibi devletler arasındaki münasebet henüz bir «kanun hali» yani teşkilâtlandırılmış bir durum değildir. Münferid devletler arasında akdedilmiş olan çeşitli andlaşmalar yalnız başına kâfi bir teminat teşkil etmez. Çünkü âkidler üzerinde erki bulunan bir makam yoktur. «Tabiat halinde yani teşkilâtlandırılmamış dünyada bulunan bir millet, sırf yanımda bir komşu olarak bulunması dolayısıyla, fiilen olmasa bile, halinin kanunsuzluğu ile benim haklarımı ihlâl etmiş olur. Bu teşkilâtsiz durum beni daimî surette tehdit edeceğinden komşumu ya benimle birlikte kanunî bir duruma yani bir teşkilât içine girmeye veyahut ta komşuluğumdan çıkıp gitmeğe zorlayabilmek hakkım vardır». (Eserler VI, s. 125, not).

O halde ebedî barış kendiliğinden değil ancak hukukî bir tasarruf neticesinde meydana gelebilir. Fakat nasıl ki ferdler arasında akdedilecek hukukî işlemlerin sıhhati âkidlerin haiz oldukları yeterliğe tâbi ise aynı tarzda ebedî sulhü kurmak maksadiyle bir teşkilâtı vücade getirmek isteyen kimselerin de hususî bir yeterliğe sahip olmaları lâzımdır.

Ferdler hakkında olduğu gibi devletler için de yeterlik şartları onların reşid ve mümeyyiz olmalarına bağlanmalıdır. Kanun koyucusu, haiz olduğu yasama yetkisine dayanarak ferdin yeterlik unsurlarını maksada elverişli bir tarzda tâyin edebildiği gibi filozof da devletin yeterlik unsurlarını postulat (konut) şeklinde koymak yetkisini haizdir. Ebedî barışı istihdaf eden andlaşmayı hüküm ifade edebilecek bir tarzda yapabilmek için Kant barış andlaşmasının esas maddelerinin dayanacağı şu postulatı ortaya koymaktadır:

«Birbirleri üzerinde karşılıklı olarak tesir icra edebilen bütün insanların herhangi bir medenî teşkilâta tâbi olmaları lâzımdır. Her hukukî teşkilât, içinde bulunan insanlar bakımından şu üç şekilde tecellî edebilir:

I — Bir millet içinde yaşayan insanlar bakımından *kamusal teşkilât* (ius civitatis) olarak;

II — Devletlerin birbirleriyle olan münasebeti bakımından *devletlerarası teşkilât* (ius gentium) olarak;

III — Genel bir insanlar devletinin vatandaşı sıfatıyla haricen birbirlerine karşılıklı tesir ve nüfuz icra eden insan ve devletler bakımından *evrensel teşkilât* (*ius cosmopolitanum*) olarak.

Bu taksim tarzı keyfi değil, belki ebedî barış idesi bakımından zaruridir. Zira insan ve devletlerden yalnız bir tanesi diğeri üzerinde fizikî bir tesir icra edecek durumda bulunmakla beraber yine tabii (yani teşkilâtlandırılmamış) halde kalacak olursa bunun neticesi, burada bertaraf etmeği istediğimiz harp hali olacaktır.» (Eserler VI, s. 125, not).

5 — BİRİNCİ ESAS MADDE:

Esas maddelerden birincisine göre *her devlet içindeki kamusal teşkilât cumhuriyetçi olacaktır. Çünkü cumhuriyet esas teşkilâtı yalnız, bir milletin bütün iç hukuk mevzuatının temelini teşkil etmesi gereken içtimai mukavele idesinden çıkarılabilen yegâne teşkilât olmayıp aynı zamanda ebedî barışa götürecektir. Çünkü harbe karar vererek harbin bütün acılarını bizzat çekmek kararını da vermiş olacaktır. Halbuki uyruğun kamu haklarına sahip bir vatandaş olmadığı, yani cumhuriyetçi olmıyan bir esas teşkilâtta ise harbetmek dünyanın en tehlikesiz işidir. Zira böyle bir devlette hükümdar vatandaş değil, devletin maliki olduğu için harp yüzünden sofrasından, avlarından, eğlence ve ziyafetlerinden v.s. hiç bir şey kaybetmez. Binaenaleyh harbe bir nevi sefa âlemi gibi önemsiz sebepler yüzünden karar vererek bunu meşru göstermek işini tasalanmadan protokol icabı olarak bu gibi işlere daima hazır olan diplomatlarına bırakabilir» (Eserler VI, s. 127/128).*

6 — İKİNCİ ESAS MADDE:

İkinci esas maddeye göre *devletlerarası hukuk hür devletlerin federalizmine dayanacaktır. Çünkü Kant'a göre harbetmeğe hak veren kaideleri ihtiva eden bir devletler hukuku boş, abes ve mânasız bir fikirdir. Yalnız milletlerden ibaret bir devletin en yüksek normunu teşkil edebilen bir hukuk; «devletler hukuku» ismine lâyıktır. Münferid cumhuriyet bir dünya cumhuriyetinin cüz'ü mahiyetini kazandığı takdirde ebedî barış gerçekleştirilebilir.*

«Ahlâk sahasında en yüksek teşriî kuvveti haiz olan akıl, istisnasız her türlü harbi, bir hukuk yolu olarak tanımağı reddeder. Sulh halini tabiî bir vazife olarak tanır. Ve bu barış hali, milletlerin arasında bir anlaşma olmadan ne tesis ne de temin edilebileceğinden, bunların hususî bir tarzda ittifak yapmaları lâzımdır. Buna, (pactum pacis) «sulh muahedesinden» farklı olarak (foedus pacificum) «sulh ittifakı» denecektir. Zira sulh muahedesini, yalnız bir tek harbe nihayet verdiği halde, bu sulh ittifakı, bütün harplere ebediyyen son vermeğı istihdaf edecektir. Bu ittifak, devlete yeni bir iktidar vasıtası teminine matuf değildir. Fakat belki, bu cemiyete iştirâk edecek olan hususî devletlerin, tıpkı tabiat halindeki insanlar gibi, bir âmme kudretinin kanunî cebrine tâbi olmalarına hacet kalmadan, garanti edilmiş olan hürriyetlerini sağlamağı gözetecektir.

Farkına varılmadan, bütün devletlere yayılacak ve böylece onları ebedî sulhe götürecek olan bir federasyon fikrinin, bir gün hakikat halini alacağı isbat edilebilir. Zira, eğer aydın olduğu kadar da kuvvetli olan bir millet, mahiyeti icabı ebedî sulhe mütemayil bir hükümet şekli olan cumhuriyeti tesis bahtiyarlığına nail olursa, bu andan itibaren artık federatif cemiyet için bir mihrak teşekkül etmiş olacaktır. Diğer devletler de, devletler - arası hukuk fikrine göre, kendi hürriyetlerini garanti etmek için bu federasyona iltihak edebilecekler ve bu ittifak farkına varılmadan yayılabilecektir.» (Eserler VI. s. 133).

«Devletlerin birbirleriyle olan münasebetlerinde harpten başka bir şey ihtiva etmeyen kanunsuz durumdan çıkmaları için akla uygun gelen yegâne yol, tıpkı ferdler gibi devletlerin de başı boş (kanunsuz) hürriyetlerinden vazgeçerek bağlayıcı âmme kanunlarına uymak suretiyle, neticede dünyanın bütün milletlerini içine alacak ve gittikçe büyüyecek olan bir milletler devleti (civitas gentium) kurmalarınıdır. Fakat devletler, kendilerinin devletler hukuku hakkındaki telâkkileri icabı, zikri geçen yolu asla takibetmek istemiyorlar. Yani nazariyede (in thesi) doğru olanı tatbikatta (in hypotesi) red ve inkâr ediyorlar. Bunun için, eğer bütün gayretlerin boşa gitmesi istenmiyorsa, bir dünya cumhuriyeti hakkındaki müsbet fikrin yerine, ancak bunun zıddı olan başka bir menfi fikir ikame edilebilir: yani, daima bu seddi aşmağı kalkışacak olan hukuka düşman temayüller selini durdurmaya ve harbi önlemeye muktedir bir ittifak fikri. Bununla beraber bu yönsemelerin patlak vermek tehlikesi daima mevcuttur.» (Eserler VI. s. 134).

7 — ÜÇÜNCÜ ESAS MADDE:

Her devlet içinde cumhuriyetçi bir teşkilât ve Cumhuriyetler arasında bir barış birliği kurulduktan sonra da beşeriyetin teşkilâtında bir tek boşluk kalmaktadır. Gerçi her devlet içinde vatandaşlar arasındaki münasebetlerde olduğu gibi devletler arasındaki münasebetler de hukuk idesine göre teşkilâtlandırılmıştır. Fakat müteaddit devletlerin uyrukları arasındaki rabitalarla bir devletin diğer bir devletin uyruklarıyla olan ilgileri hukukan teşkilâtlandırılmadıkça ebedî sulh te'min edilemez. «Çünkü dünyanın herhangi bir köşesinde işlenmiş olan haksız bir eylem bugün dünyanın her yerinde duyulmaktadır.» Bu mes'elenin halli üçüncü esas maddenin konusudur. Bu maddeye göre «dünyadaşlık hakkı» (2a) *genel misafirlik kaidelerinden* ibaret olacaktır. Burada bahis mevzuu olan, insaniyetperverlik değil evvelki maddelerde olduğu gibi hukuktur. Misafirlik hakkı tabirinden bir yabancıya diğer bir devletin ülkesinde haiz olacağı barınma veya kabul olunma hakkı değil, yalnız bütün insanlara ait olan *ziyaret hakkı* anlaşılmaktadır. Arz bir küre olduğundan bütün insanların müşterek malıdır. Ve iptidaen arzın herhangi yerinde oturmak hususunda hiç kimsenin hemcinslerine nazaran bir rüçhan hakkı yoktur. Herkes yabancı bir ülkede kendisinin refik veya ortak olarak kabul edilmesi hususunda teklifte bulunmak hakkını haizdir. Yani yabancıların hakkı, vardıkları memlekette oturanlarla hukukî münasebetlere girişmeğe teşebbüste bulunmak imkânından ibarettir. Bu suretle Kant'ın zamanında da tatlı sözler kılığında yürünmüş olan soyucu sömürge politikası kat'iyen reddedilmektedir. «Dünyadaşlık hakkı idesi, hukuka dair hayali ve mübalâgalı bir görüş değil, belki devletlerin iç ve dış hukukunun yazılı olmıyan düsturunu (kodeksini) tamamlayan ve ebedî barışa götürecektir olan elzem, ve mütemmim bir cüz'üdür.» (Eserler VI. s. 139).

8 — BİRİNCİ EK MADDE:

Her barış sözleşmesinde tarafların, üzerlerine aldıkları ödevleri yerine getireceklerini temin ve tekeffül eden kaideler vardır. Sulh muahedelerinin mutad şekline sadık kalarak Kant da tasarının ilk ek maddesinde *ebedî barışın garantisinden* bahsetmektedir.

«Ebedî barışı temin ve tekeffül eden «tabiat» adını taşıyan yüce

(2a) «Kozmopolit» kelimesi sui tefehhüme mahal bırakabildiğinden almanca «Weltbürger» kelimesini «dünyadaş» karşılığı ile çevirmeği doğru bulduk.

san'atkârın kendisidir. Çünkü tabiatın mihanikî cereyanından, insanların boğuşmasından, hattâ onların niyetlerine aykırı olarak, yine onların bağdaşmalarını temin gayesini güttüğü apaçık olarak anlaşılmaktadır.» Tekeffülün mahiyetini tesbit edebilmek için ilk önce tabiatın, insanlara dünyanın her köşesinde yaşama imkânlarını bağışladığı, dünyayı ahali ile doldurmak maksadiyle insanları harp vasıtasıyla en kısır ve ıssız mıntakalara kadar bile sürdüğü ve yine harp vasıtasıyla insanları az çok kanunî münasebetlere girişmeğe icbar ettiği hususları tesbit edilmelidir.

Tabiat, dünyanın her köşesinde insanlara müsait yaşama imkânlarını temin ederken onların her yerde yaşayacaklarını da mutlak bir tarzda arzu etmiştir. Ve bu gayeye varmak için vasıta olarak harbi seçmiştir. Bu durum karşısında ebedî sulhu temin etmek maksadiyle tabiat; kamusal, devletlerarası ve evrensel teşkilât bakımından hangi tedbirleri almıştır?

I — «İnsanların hukukuna en uygun ve fakat tesisi ve ondan daha ziyade idamesi bilhassa güç olan yegâne teşkilât *Cumhuriyetçi* teşkilâttır, öyle ki bir çok kimseler, böyle bir devletin ancak *melekler* tarafından kurulabileceğini, zira insan oğlunun bencil yönsemeleriyle bu derecede yüce bir teşkilâtı kurmağa muktedir olmadığını iddia ederler. Halbuki tabiatın kendisi akla dayanan ve medhüsenâ edilmekle beraber pratik netice veremiyen genel iradenin yardımına bilhassa zikri geçen bencil yönsemelerle koşmaktadır. Bu maksatla bencil yönsemelerin erkelerini, birbirlerinin tahrip edici tesirlerini kıracak veya kaldıracak şekilde bunları birbirleriyle çatıştıracak olan iyi bir devlet teşkilâtının kurulması kâfidir - ki bu da insanların iktidarındadır. Sonuç itibariyle, aynı kuvvette ve fakat birbirlerine zıt olan erkeler, akıl zaviyesinden, mevcut olmamış gibi telâkki olunabildiği gibi insan da, ahlâk bakımından iyi bir adam olmasa bile iyi bir vatandaş olmağa icbar edilebilir. Bu fikir ne kadar küstahça ve acayip görünürse görünsün, devlet kurma mes'elesi - akılları olmak şartıyla - *şeytanlardan* mürekkep bir millet için dahi düşünülebilir. Mesele şu şekilde ifade edilebilir: «Bekaları için toplu olarak genel kanunlar isteyen ve fakat her biri kendi içinden bu kanunlardan muaf kalmağı arzu eden bir çok akıl sahibi kişileri öyle bir tarzda düzenlemek ve teşkilâtlarını öyle bir şekilde kurmak lâzımdır ki, şahsî niyet ve düşünceleri birbirine zıt olmakla beraber harice karşı olan eylemlerinde sui niyet sahibi olup olmamaları haizi ehemmiyet olmadan bu niyetleri arasında bir denklik kurulmuş olsun.» Böyle bir problemin *çözülmemesine imkân yoktur*. Zira bura-

da bahis mevzuu olan, insanların ahlâkan islahı değil, ancak ve ancak tabiat mekanizmasıdır. Ve mes'elemizin iç yüzü de, bir millet içindeki insanların sulhcü olmıyan niyetleri arasındaki çatışmayı, birbirlerini bağlayıcı kanunlara tâbi olmağa icbar edecek ve kanunların hüküm ifade edebileceği bir barış durumunu meydana getirecek surette tanzim etmek için, bu tabiat mekanizmasının insanlara nasıl tatbik olunabileceğini öğrenmektir.» (Eserler VI, s. 145/146).

II — «Devletler hukuku idesi, birbirine bağlı olmıyan (bağımsız) bir çok komşu devletlerin *ayırđına* dayanır. Onlar arasında akdedilen federal bir birlik muhasematın patlamasını önlemediği takdirde dahi bu ayrılma vaziyeti esasen bir harp hali olmamakla beraber böyle bir durum bile devletlerin, içlerinden birinin sivrilerek diğerlerine tahakküm etmesi ve hepsinin bir tek dünya imparatorluğu halinde kaynaşmasından iyidir. Zira kanunların tatbik sahası genişledikçe tesirleri de o nisbette zayıflamaktadır. Ve vicdansız bir despotizm, iyilik tohumlarını yok ettikten sonra en nihayet anarşi haline düşer. Bununla beraber mümkün olduğu kadar bütün dünyaya hâkim olmak suretiyle ebedi barış haline girmek, her devletin - veya reisinin - emelidir. *Tabiatın arzusu ise başka türdür.*

Tabiat, milletlerin karışmasını önlemek ve onları birbirinden ayırdetmek için iki vasıtaya yani *dil ve mezheb farklarına* başvur maktadır. Bu fark karşılıklı kin beşlemek eğelimi (meyili) ni ve harp bahanelerini ihtiva etmekte ise de, kültür seviyesi yükseldikçe ve ilkelere dair görüş birliği temini hususunda insanlar gitgide birbirlerine yaklaştıkça onları sulh şeklindeki bir anlaşmaya doğru götürecektir. Bu barışı hürriyet mezarlığından — bütün erkeleri çürütme suretiyle despotizm değil bizzat birbiriyle hararetli bir yarışta bulunan bu erkelerin denkliği meydana getirecek ve temin edecektir». (Eserler VI, s. 147/148).

III — «Tabiat nasıl, her devletin hile veya zorlama ile, hattâ devletler hukukuna has sebeplere istinaden, kendi hâkimiyeti altında birleştirmek istediği milletleri, birbirlerinden âkılâne bir şekilde ayırdediyorsa aynı tarzda «dünyadaşlık hakkı» mefhumunun yalnız başına zulüm ve harbe karşı koruyamıyacağı bu milletleri, aralarındaki karşılıklı menfaat hissi vasıtasıyla birleştirmektedir. Burada bahis mevzuu olan, harp ile imtizaç edemiyen ve ergeç her millete hâkim olacak olan *ticaret ruhudur*. Çünkü devletin egemenliğine tâbi bulunan bütün erkelerden — (vasitalardan) — itimada en şayan olanı, *mâli kuvvet* olduğundan, devletler — her ne kadar ahlâk icabı olarak değilse de — asıl sulha hizmet ederek dünyanın

neresinde olursa olsun harbin patlamak tehlikesini gösterdiği her yerde ona, sanki aralarında sürekli bir ittifak varmış gibi dostane teşebbüslerle mâni olmak zaruretinin duymaktadırlar; zira harp için akdedilecek büyük birlikler işin mahiyetine göre yalnız nadiren meydana gelebilir ve muvaffak olabilmeleri de daha nadirdir.

Tabiat işte bu tarzda insanların meyillerindeki mekanizma vasıtasıyla ebedî barışı temin eder; her ne kadar bu teminat, ebedî barışın ileride doğacağını nazari olarak *kehanet* tarzında *önceden iddia* hususunda kâfi değilse de pratik bakımdan kâfidir ve — sırf hayalî olmıyan — bu gaye uğrunda gayret etmek ödevini yükletir.» (Eserler VI, s. 148).

9 — İKİNCİ EK MADDE:

Devletlerarası anlaşmalarda sık sık gizli kayıtlara da rastlanmaktadır. *Kant*, acı hicviyesini tamamlamak maksadiyle ikinci ek madde olarak ebedî barışa dair «gizli» bir hükmü de koymağı doğru bulmuştur. (3).

Âmme (4) hukukuna müteallik mes'eleler hakkında gizli bir maddenin bulunması objektif olarak yani muhtevası bakımından bir gelişme (tenakuz) teşkil eder; sübjektif olarak, yani onu emreden şahsın sıfatına nazaran ise bunda şu bakımdan pek âlâ bir sır gizlenmiş olabilir: O kimse, bu maddeyi kendisinin emretmiş olduğunu umuma bildirmenin, kendi şan ve şerefi ile mütenasip olmayacağını hissedebilir.

Bu neviden olan yegâne madde şu cümle ile ifade edilebilir: «*Harbe hazırlanmış olan devletler filozofların genel barışın hangi şartlar altında mümkün olduğu hakkındaki düsturlarını nazarı itibara almalıdırlar.*»

Gerçi diğer devletlere karşı olan hareket tarzı hakkında kendi *uyrukları* demek olan filozoflardan fikir almak, tabiatıyla en âkil sayılması lâzım gelen devletin yasama erkini küçümseme gibi görünebilir; buna rağmen bunu yapmak şayanı tavsiyedir. Binaenaleyh devlet *sükûtu ile* (yani bunu bir sır şeklinde gizlemekle) filozofları *buna davet edecek* ve harbin idaresiyle barışın kurulmasına dair düsturlar üzerinde serbest ve açık olarak *münakaşa etmelerine imkân bırakacaktır* (zira men'edilmedikçe bunu zaten yapacaklardır).

(3) Eserin birinci tabında bu «gizli» madde yok idi.

(4) «Âmme» kelimesiyle tercüme ettiğimiz almanca «*öffentlich*» kelimesi «hususî» veya «gizli» kelimelerinin zıddına olarak «umuma» ait olan ve herkesçe açık ve malûm olması lâzım gelen hususlar mânasınadır.

Bu mes'ele hakkında devletlerin anlaşmış olmaları için bu maksatla ayrıca bir sözleşme yapmış olmalarına lüzum yoktur. Çünkü — ahlâk kaidelerini koyan — genel akıl bunu esasen icabettirmektedir. Bununla devletin, filozofların ilkelerini devlet egemenliğinin temsilcisi olan hukukçuların mutalâalarına tercihmesi lâzım geldiği değil, sadece onları dinlemesi icabedeceği kastedilmektedir...» (Eserler VI, s. 148/149).

Eflâtun'un meşhur sözünü ima ederek *Kant* «gizli» maddeye şu cümle ile son vermektedir:

«Hükümdarların felsefe yapması veya filozofların hükümdar olması beklenemez, fakat bu, arzu da edilemez; zira aynı zamanda iktidar mevkiinde de bulunmanın serbestçe ve makul muhakeme kabiliyetini selbedeceği muhakkaktır. Fakat hükümdarların veya — kendilerini müsavat kanunlarına göre idare eden — asil milletlerin, filozof sınıfını yok etmeyip veya susturmayıp serbestçe söz söylemelerine cevaz vermeleri, her ikisinin de işlerini aydınlatmaları bakımından zaruridir. Ve bu sınıf zaten, mahiyeti icabı olarak toplanıp birlikler kurmağa muktedir olmadığından *propaganda* tehlikesi de yoktur.» (Eserler VI. s. 150).

10 — «LÂHİKA» NIN İLK KISMI:

Hakiki sulh muahedelerine bazı lâhikaların ilâvesi âdet olduğundan *Kant* da, iki kısma bölünmüş bir lâhika tasarısı eklemiştir. *Siyaset ile ahlâk arasındaki münasebeti* inceleyen bu «ek» hakikati halde *eserin temel taşı*nı teşkil etmektedir.

Kant'ın diğer eserlerinde de ortaya atılmış olan fikrine göre insanların hareket tarzı, hürriyet ilkesine (4a) dayanan kesin buyruk (kategorik emir) kanununa tâbidir. Bu düstur kabul edildikten sonra insanların hareket tarzının bazı hususlarda zikri geçen kanundan muaf tutularak gaye ve ihtiyat düsturlarına tâbi kılınması kabîl değildir. Ahlâk ile siyaset arasında ihtilâf olamaz. Zira siyaset mefhumu altında pratik bir hukuk bilgisini değil, genel bir ihtiyat bilgisini yani «şahsî fayda zaviyesinden hesap ve takdir edilen niyet ve maksatlarına en elverişli vasıtaları seçmek mehareti kazandıran düstur nazariyesini» anlıyan kimse bu görüş ile ahlâkın varlığını inkâr ederek onunla ihtilâfı bertaraf etmiş olur.

(4a) Bak: *Von Aster: Kant'ın Ahlâkı* (Üniversite Konferansları, 1941/1942, s. 25 vd.).

Von Aster: İrade Hürriyeti (Üniversite Konferansları, 1942/1943, s. 35 vd.).

Ahlâkı sadece nazariye olarak telâkki eden prati kpolitikacı hareketine rehber olan düsturları insan oğlunun tabiatından çıkardığını ileri sürerek insanın kendisini ebedî barışa götüren maksada (hedefe) ulaşmak için yapılması gereken şeyleri hiç bir zaman arzu etmiyeceğini iddia etmektedir. Meselâ derler ki:

«Bir kere iktidarı elinde tutan kimse artık halkın yapacağı kanunlara boyun eğmiyecektir. Harici kanunlara bağlı olmamak durumunda olan bir devlet diğer devletlerden hakkını aramak hususunda, onların hükümlerine uymağa razı olmayacağı gibi, kendisine esasen engel teşkil etmeyen bir kıt'aya nazaran kendisini üstün sayan bir kıt'a diğerini soymak ve hattâ egemenliği altına almak suretiyle kendi kuvvetini artırmak fırsatını kaçırmıyacaktır. Ve bu suretle de bu nazariyenin ileri sürdüğü devlet iç hukuku, devletlerarası hukuk ve evrensel dünyadaş hukuku hakkındaki bütün plânlar boş ve tatbiki imkânsız idealler içinde kaybolmaktadır. Buna mukabil ancak, insan tabiatının ampirik ilkelerine dayanan ve dünyada olup bitenlerden kendi düsturları için ibret dersi almaktan çekinmeyen bir tatbikattır ki, kendi siyaset binasına sağlam bir temel bulmağı ümit edebilir. Şüphesiz, eğer bir hürriyet ve ona dayanan ahlâki bir kanun mevcut olmayıp vukubulan veya vukubulabilecek olan her şey sırf tabiat mekanizmasından ibaret olsaydı bütün tatbiki bilgi — bu mekanizma sayesinde insanları idare etmek sanatı olan — siyasetten ibaret olur ve hukuk mefhumu da boş bir fikirden başka bir şey olmazdı. Fakat hukuk mefhumu ile siyaseti behemehal birleştirmek, hattâ hukuku siyasetin tahdit edici bir şartı haline yükseltmek zarureti duyuluyorsa her ikisinin de birbirleriyle imtizaç edebileceklerini kabul etmek lâzımdır. Filhakika, siyasal bilgi ilkelerini ahlâk ile kabili telif bir tarzda kabul eden yani *ahlâklı bir politikacıyı* pek âlâ tasavvur edebilirsem de; ahlâka, devlet adamının menfaatlarına uygun bir şekil verecek olan *siyasî bir ahlâkıya* asla tasavvur edemem.

Ahlâklı politikacı kendisine şu umdeleri esas tutacaktır:

Devlet teşkilâtında veya devletlerle olan münasebetlerde önüne geçilmemiş olan aksaklıklara rastlandıkça, bunların birân önce nasıl düzeltilebileceğini ve örneğini akıl idesinde bulduğumuz tabii hukuka nasıl uydurulabileceğini düşünmek, şahsî menfaatları bakımından bir fedakârlık teşkil etse dahi, bilhassa devlet reisleri için bir ödevdir...» (Eserler VI. s. 152 - 153).

«Buna mukabil ahlâkçılık taşıyan politikacılar, insan tabiatının aklın icabettirdiği iyilik idesini gerçekleştirermeyeceği bahanesiyle

hukuka aykırı siyasal bilgi ilkelerini hoş ve güzel göstermeğe çalışarak ıslahatı ellerinden geldiği kadar imkânsızlaştırmakta ve hukukun ihlâlini ebedileştirmektedirler» (Eserler VI, s. 155).

«..... Bunun için başvurdukları düsturlar — onlar gizli tutsalar bile aşağı yukarı şu sofistlik kaidelere müncer olmaktadır:

1. Yap ve özür dile! (Fac et excusa). Bir devletin — kendi halkı veya bir komşu millet üzerindeki — hakkını cebren ve keyfi olarak ele geçirmek fırsatını kaçırma! Hususiyle devlet içindeki iktidar mevkiinde bulunan kimsenin aynı zamanda, kendisine düşünülmeksizin itaat edilmesi zaruri olan bir yasama yetkisine de sahip olduğu birinci halde, *yapılmış olan bir fiili meşru kılma*, daha önceden, bunu yapmak için ikna edici sebepler arayıp mukabil sebeplerin de dermeyanını beklemekten, çok daha kolay ve daha zarif olur ve bu suretle cebir mazur gösterilebilir. Bu küstahlık, fiilin meşru olduğuna bizzat kanaat getirildiği süsünü verir ve «müsaid ân» (bonus eventus) adlı ilâh da sonradan bunun mükemmel bir avukatlığını yapar.

2. Yaptımsa inkâr et! (Si fecisti, nega). Bilfarz halkını çileden çıkararak isyan ettirmek gibi bizzat senin işlediğin cürümler varsa kabahatin sende olduğunu inkâr et; bilâkis kabahatin: ya uyrukların itaatsizliğinde olduğunu veya, eğer komşu bir milleti kendi tahakkümün altına almışsan bunun insanın tabiatında olduğunu; zira cebirle diğerine tekaddüm edilmediği takdirde onun daha evvel davranarak seni tahakkümü altına alacağını iddia et!

3. Parçala ve hâkim ol! (Divide et impera). Bu şu demektir: Senin halkının içinde seni sadece başkan «eşit olanlar arasında birinci» (primus inter pares) olarak seçmiş bulunan imtiyaz sahibi varsa onların arasına nifak sok ve halk ile de aralarını boz; bundan başka daha büyük bir hürriyeti bahşedecekmiş gibi göstererek halkın tarafını tut. Bu takdirde her şey kayıtsız şartsız olarak senin iradene tâbi olur. Başka devletler bahis mevzuu ise, zayıf tarafa yardım perdesi altında onları birer birer senin egemenliğinin altına almak için aralarında ihtilâf çıkarmak oldukça emin bir vasıtaadır.

Zikri geçen siyasî düsturlarla hiç kimse aldatılmış olmuyor, çünkü herkes hepsini bilir; haksızlık pek bariz bir şekilde açığa çıkıyor diye bu düsturlardan dolayı utanmağa da lüzum yoktur. Zira büyük kuvvetler (bu düsturların ahlâk derecesi hususunda hemfikir olarak) kütlenin hükmünden değil ancak birbirlerinden utandıklarından ve onları bu düsturların açığa çıkması değil ancak *muvaffakiyetsizlikle neticelenmesi* utandırabileceğinden kendilerine yalnız,

katiyetle bekliyebilecekleri *siyasî şeref ve haysiyetleri* yani, ne yoldan elde edilmiş olursa olsun, *büyüyen iktidarları* kalmaktadır...» (Eserler VI, 156/157).

..... «İnsanlar arasında tabiat hali olan harp durumunu barış durumu haline inkılâb ettirebilmek için pratik tedbir ve ihtiyat öğreten gayri ahlâki bilginin bütün bu çaprasık yollarından hiç değilse şu sonuç çıkıyor: İnsanlar hususî münasebetlerinde olduğu kadar umumî münasebetlerinde de hukuk mefhumundan kaçamazlar ve siyaseti el çabukluğu ile idare ettiklerini alenen göstermeğe ve binnetice âmme hukuku mefhumuna itaatten imtina etmeğe cesaret edemezler, (— ki bu devletler hukukunda bilhassa göze çarpar). Bilâkis tatbikatta hukuktan kaçınmak ve bütün hukukun menşei ve icbar kuvvetini hilekâr cebirin otoritesine atfetmek maksadiyle yüzlerce bahane ve kaçamaklar icad etseler bile yine hukuka lâyük olduğu saygıyı göstermek zaruretini duymaktadırlar. Zikri geçen sofistliğin örtbas ettiği adaletsizliği olmasa bile — hiç olmazsa sofistliği ortadan kaldırmak ve dünyadaki kudretlilerin sahte *temsilcileri* ne, müdafaa ettikleri ve, sanki emir salâhiyeti kendilerinde imiş gibi bir tavır takındıkları şeyin, hukuk değil cebir olduğunu itiraf ettirmek için, insanın kendisini ve başkalarını aldatmak üzere başvurduğu bu göz boyacılığı meydana çıkararak ebedî barışa ulaştıracak olan ana ilkeyi bulmak ve buna mâni olan bütün kötülüklerin, ahlâklı politikacının işine son vermek zorunda kaldığı noktada siyasî ahlâkçının işe başlaması lâzım olduğunu göstermek faydalı olur...» (Eserler VI, s. 157/158).

«... Siyasî düsturların temeli ,onlara uyulması neticesinde her bir devlet için beklenen refah ve saadet, yani bunlardan herhangi birinin konu olarak seçtiği ve siyasal bilginin ampirik bile olsa en büyük ilkesini teşkil eden gaye (isteme) değil, belki fiili neticeleri ne olursa olsun, hukukî ödevin öz mefhumu (ilkesi a priori olarak saf akıldan çıkan «olması lâzım gelen») olmalıdır. Kötü insanların azalmasıyla dünya asla mahvolmayacaktır. Ahlâk bakımından kötü olanın kendi mahiyetinden ayrılmıyan bir sıfatı da, kasd ve niyetlerinin — hususiyle hemfikirleriyle olan münasebetlerinde — gelişmelerle dolu olması ve binnetice kendi kendini ifna etmesi ve bu suretle de yerini, pek yavaş olsa bile, iyiliğin ahlâkî ilkesine bırakmasıdır.» (Eserler VI, s. 161).

... «Su halde hakiki siyaset ahlâkın önünde eğilmeden bir adım bile atamaz ve bizatihi siyaset güç bir sanatsa da onun ahlâkla birleştirilmesinde hiç bir güçlük yoktur; zira ahlâk ve siyaset ara-

sında ihtilâf çıkması halinde siyasetin çözemediği düğümü ahlâk ikiye ayırır. — Bu, iktidar mevkiinde bulunanlar için ne kadar büyük fedakârlık teşkil ederse etsin, hukuk, insanlar için daima mu-kaddes tutulmalıdır. Burada yarım tedbirler alınarak — hukuk ile fayda arasında kalan — ve pragmatik bir hukuktan ibaret olan mu-tavassıt bir şey icad edilmemelidir, bilâkis bütün siyasetin hukuk önünde diz çökmesi zaruridir. Ancak bu taktirdedir ki siyaset yavaş bile olsa sürekli olarak parlıyacağı bir mevkie yükselebileceğini ümid edebilir.» (Eserler VI, s. 162).

11 — LÂHİKA'NIN İKİNCİ KISMI:

Bu suretle siyaset ile ahlâk arasındaki münasebeti inceledikten sonra Kant lâhikanın ikinci kısmında şu mes'eleyi ortaya atmaktadır: *Herhangi bir hukukî iddianın (praetensio iuris) meşru, dolayısıyla adalete uygun olup olmaması keyfiyetini kesin bir tarzda anlayabilmek için apriori (Önsel) bir kıstas var mıdır yok mudur?* Kant, bu suale cevap olarak «*âmmе hukukunun deneyüstü (müteâl, transcendental) formülü*» denilen bir ilke koyar ki bu ilkeyi biri menfî, diğeri müsbet olarak iki ifade şeklinde kaleme almıştır:

I. Menfî şekil şudur: «Başka insanların haklarına taallük eden ve düsturu, aleniyet esası ile kabili te'lif olmıyan bütün eylemler haksızdır.»

Bu ilke yalnız ahlâkî (yani ahlâk ilmine müteallik) olarak değil aynı zamanda hukukî (yani insanların hukukuna müteallik) olarak da kabul edilmelidir. Kendi maksadını imkânsızlaştırmaksızın açığa vuramıyacağım, muvaffak olabilmesi için gizli tutmam zarurî olan ve alenen fikrimi söylediğim takdirde herkesin muhalefetinin tahrik edeceği muhakkak olan bir düstura karşı herkesin, zarurî ve umumî olarak, binaenaleyh apriori bir şekilde cephe alması, ancak herkesi tehdid eden haksızlıktan doğma bir neticedir». (Eserler VI, s. 163 : 164).

Yukarıki ilkenin bir belit (mütearife, aksyom) gibi kendiliğinden apaçık olduğunu ve kolayca tatbik edilebileceğini bir kaç misal ile aydınlatan Kant, zikri geçen menfî formül yardımıyla yalnız, devletlerarası hukuk alanındaki siyasi eylemlerin, hangi hallerde hukuk bilgisi şeklinde tezahür eden ahlâkla telif edilemeyeceği meselesinin halledilebileceğini kabul eder. O halde siyaset düsturlarının, hangi şart altında devletler hukukuna uyabileceği mes'elesinin de halli gerektir.

II. Bu hususta *Kant*'in fikirleri şunlardır:

«Bir devletler hukukunun mevcut olabilmesi için başlıca şart bir *hukukî halin* mevcudiyetidir. Çünkü hukukî hal mevcut olmadıkça «*âmme*» hukuku da olamaz, belki onun dışında — tabiat hali içinde — kalan hukuk sadece hususî hukuktur. Yukarda gösterdiğimiz gibi harbi uzaklaştırmayı düşünen devletler arasındaki federal bir durum, onların *hürriyetleri* ile kabili telif olan yegâne hukukî durumdur. O halde siyaset ile ahlâkın ahenk içinde bir arada bulunabilmeleri ancak — hukuk ilkelerine göre à priori ve zarurî olan — bir federasyon içinde mümkündür. Ve bütün siyasal bilginin hukukî temeli de böyle bir federasyonu, mümkün olduğu kadar geniş bir şekilde kurmaktır. Zira siyasal bilginin bu maksad dışında kalan bütün kurnazlıkları cehalet ve örtülü haksızlıktan ibarettir.» (Eserler VI. s. 167).

Gerek insanseverlik gerek insanların *haklarına* (hukukuna) saygı ilkelerinden, birincisi *şarta bağlı* olduğu halde ikincisi *kaytsız şartsız* yani mutlak olara kemredici bir ödevdir. Hayır işlemiş olmak zevkini tatmak isteyen kimsenin, evvel emirde insanların haklarına saygı ödevini yerine getirmiş olduğuna emin olması lâzımdır. Siyaset, ahlâkın birinci mânasını yani (ahlâk bilgisi olarak) insanseverliği insanların haklarını kendi liderlerine feda etmek için derhal kabule âmadedir; halbuki ahlâkın, boyun eğilmesi icabeden (hukuk bilgisi şeklindeki) ikinci manasına gelince: Siyaset bununla anlaşmağa hiç yanaşmamağı, onun gerçekliğini inkâr etmeğı ve bütün ödevleri insanseverlik icabı olarak göstermeğı kendi işine daha uygun görmektedir; siyaset filozofa kendi düsturlarını alenileştirmek imkânını bahşetmek cesaretini gösterseydi siyaset düsturlarının felsefe tarafından alenileştirilmesi ile sinsî bir siyasetin hilekârlığı da kolaylıkla bertaraf edilmiş olurdu.

Bu maksadla *âmme* hukukunun deneyüstü ve müsbet diğer bir ilkesini teklif ediyorum ki onun formülü şöyle olabilir:

«(Maksadlarını gerçekleştirebilmeleri için) aleniyete *muhtaç* olan düsturlar hem hukuka ve hem de siyasete uygundur.»

Zira maksadlarını ancak aleniyet sayesinde elde edebilirlerse bu takdirde halkın genel gayesine (mutluluğa) uygun olmalıdırlar ki, siyasetin asıl vazifesi de bunu sağlamak (halkı kendi halinden memnun kılmak) tır. Yok eğer bu gaye *yalnız* aleniyet ile, yani siyasetin düsturlarına karşı olan her türlü itimadsızlığın bertaraf edilmesiyle elde edilecekse bu düsturların halkın hukuk ve haklarıyla de kabili

telif olması lâzımdır; çünkü bütün kişilerin gayelerinin birleştirilmesi ancak ve ancak hukukda mümkündür.» (Eserler VI, s. 168/169).

III. »Ebedî barış» adlı eser şu fıkra ile sona ermektedir:

«Bir âmme hukuku halini, sadece sonsuzluğa (namütenahiliğe) gittikçe yaklaşan bir şekilde olsa bile, gerçekleştirmek bir ödev ve aynı zamanda kuvvetli temellere dayanan bir ümid ise, şimdiye kadar (biret mütarekeden fazla bir şey olmadıkları halde) hatalı olarak kendilerine sulh akdi denilen anlaşmaları takip edecek olan bu ebedî barış bir hayal değil, fakat, gittikçe sıklaşacağını ümid ettiğimiz kısmî ve mütevâli hal tarzlarıyla hedefine gitgide yaklaşacak bir meseledir».

II

KANT'TAN ÖNCEKİ DÜNYA BARIŞI TASARILARI

12 — KANT'IN ESERİNİN ÖZGÜLLÜĞÜ: Ebedî barış adlı eser bizzat Kant tarafından felsefî bir «tasarı» veya «deneme» (ein philosophischer Entwurf) olarak vasıflandırılmaktadır. Bu ibareyi kullanırken Kant iki fikri ifade etmek istemiştir:

I. Bir yandan eser âni ve harici bir icap ve vesileden doğarak 18 inci asrın sonundaki dünya büyüklerine sunulmuş olan ve derhal gerçekleştirilebilen *pratik* bir proje olmayıp, belki, Kant'ın felsefesinde önemli bir yer işgal eden ve dolayısıyla filozofu yakından ilgilendiren felsefî *yani nazari* bir denemedir.

II. Diğer yandan yazı, en ufak teferruata varıncaya kadar bir eser olmayıp yalnız ana fikirleri belirten ve dolayısıyla filozofun diğer eserlerinin yardımıyla tamamlanacak bir taslaktır. Bu iki noktanın belirtilmesi gerekmektedir.

13 — DÜNYA BARIŞI FİKRİ:

Beşeriyetin dış tarihi, fâsılasız olarak nazariye ve idelerle beraber gider. Bu fikirler muayyen bir siyasî durumu ilmî delillerle haklı veya haksız olarak göstermeğe çalışmaktadırlar (4). Bundan dolayıdır ki büyük bûhranlar veya inkılâblar doğuran iç ve dış harpler dolayısıyla «ebedî sulh» veya «dünya barışı» fikri tâ eski zamanlardanberi sık sık ortaya atılmıştır. Kâh bir tek hükümdarın egemenliği altında bulunan bir dünya imparatorluğu, kâh bütün hıristiyan devletlerine şamil ve ekseriya Türkler yani müslümanlar aleyhine

(4) Bak: *Del Vecchio*, zikri geçen eser ((Rec. 38. 547). ,

meydana getirilecek bir milletler ittifakı şeklinde tezahür eden bu fikrin tarihi tekâmülünü burada incelemek, konumuz dışındadır. (5). Yalnız *Kant*'ın tasarısının hususi mahiyetini, buna dış şekli bakımından benzeyen projelere nazaran daha açık bir tarzda tebarüz ettirebilmek için *Kant*'tan evvel yayın alanına çıkarılmış olan bir iki tasarıya temas etmek faydadan hâli değildir.

14 — DUBOIS:

Bütün ortaçağ boyunca papalık erkiyle alman imparatorluğu kuvveti arasında dünya egemenliği üzerinde yapılan arasız ve sayısız harp ve kavgalar 13 üncü asrın sonunda papanın zaferi ile neticelenmiş olmakla beraber katolik kilisesinin dünya egemenliği, müteaddid devletlerde, hususiyle Fransada ve İngilterede sağlam temellere dayanan millî bir Kırallık kuvveti tarafından kat'iyetle reddedilir. Asırlardan beri dünyanın tek egemenliği şeklinde tezahür eden «dünya barışı» fikrinin gerçekleştirilemeyen bir hayalden başka bir şey olmadığı görüldüğü bu anda, *Pierre Dubois* adlı bir Fransız müellifi «de recuperatione terre Sancte» (Kudsi eyaletin istirdadı hakkında) başlığı altında bir eser telif eder. (6). 1306 yılında meydana getirilen bu eserin ilk kısmı bütün hristiyan hükümdarlarıyla papaya hitabettiği halde ikinci kısmı yalnız Fransız Kırallına tevcih edilmiştir.

Dubois, bir dünya imparatorluğunun gerçekleştirilemeyeceğini tarihi misallerle isbat ettikten sonra «hristiyanların Cumhuriyeti» (res publica christicolarum) şeklinde dünya barışını tesis etmenin, dinî bir vazife olduğunu ve ancak bu vazife başarıldıktan sonra kudsi eyaletin istirdadına teşebbüs edilebildiğini ileri sürerek milletlerarası bir devletler federasyonunun kurulmasını teklif eder. Bu siyasi projeyi gerçekleştirmek için Fransız Kırallının isteği ve Papanın daveti üzerine toplanacak bir «konsil» de «ortodoks» kilisesinin başı olan Bizans imparatoru bile dahil olmak üzere bütün hristiyan hükümdarlarına şamil olan bir «sulh misakı» akdedilecektir. Barışı bozan kimse suçlu sıfatıyla sürgün cezasını giyecek, hiç olmazsa onun diğer memleketlerle olan iktisadî münasebetleri kesilecektir. Barış durumunu muhafaza edebilmek için «konsil» tarafından milletler-

(5) Bu husus hakkında bibliyografyada sayılan *Del Vecchio*, *Dupuis*, *Lange*, *Reeves*, *Schücking*, *Van Kan*, *Wehberg*'in eserlerini karşılaştırmız.

(6) Langlois: *De recuperatione terre Sancte, traité de politique générale par Pierre Dubois 1891* (Collection de textes pour servir à l'étude de l'histoire. 9 ème fasc.)

arası daimî bir hakem kurulu tesis edilecektir. Herhangi bir ihtilâf zuhûr ettiği anda her iki taraf bu kuruldan üçer dünyevî ve üçer ruhanî yargıç seçeceklerdir ki bu yargıçlar, mahkemeyi teşkil edeceklerdir. *Dubois*'nin projesinde, mahkemenin tatbik edeceği usul, kanun yolları ve masraflara dair hükümlerden başka, milletlerin bütün müşterek işlerinin, halin icaplarına göre, Papa tarafından davet edilecek ve onun başkanlığı altında toplanacak «konsil» lerde görüleceği hususundaki kaide bilhassa önemlidir.

Dubois'nin, zamanında nedense hiç bir tesir bırakmayan tasarısı *müşahhas siyasi gayeleri istihdaf* eden ve bugünkü «Dumbarton Oaks Projesi» (6a) gibi siyaset alanında yürürlüğe tahsis edilmiş olan *pratik bir eser* olup yalnız süslemek maksadiyle bazı felsefî fikirlere de faydalanmaktadır.

15 — PODEBRAD:

Aynı mülâhazalar, *Dubois*'nin projesinden takriben bir buçuk asır sonra 1462 yılında Bohemya Kralı *Podébrad* tarafından ortaya atılmış olan tasarı için varittir. (7). Malikânedan malikâneye götürülen bu siyasi yazının gayesi, birbirine düşman olan Avrupa devletlerini «Türk tehlikesine» karşı korumak üzere birleştirmek ve bunları aynı zamanda Papanın ve Alman imparatorunun «velâyetinden» kurtarmaktır. *Dubois*'nin zamanında muayyen bir dünya birliğini ifade eden papalık ve imparatorluk fikri zihinlerde henüz kuvvetli bir mevki işgal ettiği halde, 15 inci asrın ortasında artık millî bağımsızlık kazanmış olan müteaddit devletler, müstakil olarak yanyana ve birbirine karşı durmaktadır. Papanın veya imparatorun otoritesini tanımayan ve bunlardan hiç bir yardım beklemeyen Avrupa devletleri, kendilerini Viyanayı tehdit eden Osmanlılara karşı tesirli bir tarzda müdafaa edebilmek için tamamen dünyevî bir karakter taşıyan milletlerarası bir teşkilâta muhtaçtır. İşte bu, Bohemya Kralı *Podébrad*'ın ortaya attığı projenin saikidir. İttifaka dahil olan bütün hükümdarların elçilerinden tereküb eden daimî bir kongre, devletler federasyonunun işlerini görecektir. Yasama ve yargı yetkisi gibi harp ilân etmek ve yapmak hakkı müferrit devletler tarafından federasyona devredilecektir. Federal bir dünya devleti manzarasını arzeden bu federasyonun masraflarını

(7) Bak. Schücking. S. 564 vd.

(6a) Bak: *İlhan Lütem*: Dumbarton Oaks Projesi (Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi, cilt 2 (1944), sayı 1, sah. 127 vd.).

karşılama üzere şimdiye kadar kiliseye ve ruhanî şahıslara ödenmiş olan aşar (ondalık) ve hükümdarlarla teb'alarının üç günlük gelirleri federasyona ödeyecektir. Hâsılı: uzun süren müzakerelere mevzu teşkil eden *Podébrad*'ın tasarısı da yalnız zamanındaki siyasi duruma uygun bir eserdir.

16 — SAINT - PIERRE:

Son misal olarak Abbé de *Saint - Pierre*'in dünyaca meşhur olan eserine (8) kısaca temas edelim. Eser ile güdülen maksad 1716 yılında Utrecht'te intişar eden ikinci tabının taşıdığı başlıktan belli olur: «*Projet de traité pour rendre la paix perpétuelle entre les souverains chrétiens pour maintenir toujours le commerce libre entre les nations, pour affermir beaucoup d'avantage les maisons souveraines sur le trône*».

İspanya veraset harbinin tesiri altında yazılan bu eser de tıpkı selefleri gibi ebedi barışı Avrupadaki hıristiyan hükümdarları arasında akdedilecek bir ittifak üzerine tesis etmek tasavvurundadır. Devletler arasındaki muvazeneyi muhafaza etmek için sulh misakında devletler karşılıklı olarak ülkelerinin masuniyetini temin edeceklerdir. İleride Avrupada bütün ülke değişiklikleri hangi sebepten ileri gelirse gelsin menedilecektir. Hiç bir hükümdar aynı zamanda iki devlete hâkim olmayacaktır. Bununla beraber İspanya tahtı ebediyyen Bourbon hükümdar sülâlesinin elinde kalacaktır. Görülüyor ki tasarının maksadı o andaki statusquo'nun muhafazasından başka bir şey değildir. Teşkilâta gelince: Daimî bir meclis ve daimî bir hakem kurulu sayesinde yalnız milletlerarası ihtilâflar bertaraf edilmeyecektir, aynı zamanda barışı tehdit eden devletlerin bütün iç teşkilât nizaları dahi ittihat tarafından halledilecektir. Silâhlı kuvvetin kullanılması harp olarak değil yalnız bir nevi cebri icra takibatı olarak Avrupa cemiyetinin düşmanı addolunan hükümdara karşı caiz olacaktır. İttihada 14 üye iştirak ettiği takdirde iştirak etmeyen diğer 10 hıristiyan hükümdarı düşman sayılarak ya ittihada iştirak veya tahtından feragat etmeğe icbar edilecektir. Daimî mecliste hiç bir devlet birden fazla oya sahip değildir. Kararlar kaideten oyların dörtte üçü bir çoğunlukla, istisnaen basit bir ekseriyetle ittihaz edilebilecektir. İttihad hıristiyanlı kesasına dayanmakla beraber müslüman hükümdarlar ile birlikte tecavüzî ve tedafüi ittifaklar da yapmağa gayret etmelidir. Osmanlı İmparatorluğu ittihada girdiği takdirde

(8) *Projet pour perpétuer la Paix, Kolonya 1713.*

hıristiyan hükümdarlara nazaran daha büyük bir masraf payına katlanacaktır. Görülüyor ki, *Saint - Pierre*'in projesi tıpkı selefleri gibi *siyaset* alanında pratik neticeleri temin etmek maksadiyle meydana getirilmiştir. Herhangi bir tesadüf eseri olan o zamanki müşahhas siyasi durum, gerek devletler arasındaki münasebet bakımından ve gerek her devletin iç teşkilâtı bakımından *olduğu gibi ebediyen muhafaza edilecektir*. İşte halkı değil ancak hükümdarları nazarı itibare alan projenin yönsemesi budur!

III

KANT'IN EBEDİ BARIŞA TEMAS EDEN DİĞER ESERLERİ

17 — GİRİŞ:

Verdiğimiz misallerden anlaşılacağı gibi *Kant*'in ebedi barışa dair tasarısı o ana kadar aynı unvan altında yayın alanına çıkarılmış olan eserlerden gaye ve mahiyet itibariyle açık ve kesin bir tarzda ayrılmaktadır. Ebedi barışın gerçekleştirilebilecek bir fikir olup olmadığı meselesini sosyoloji ve felsefe zaviyesinden inceleyen yüce filozof, diğer eserlerinde aynı konuyu daha geniş bir surette tetkik etmiştir. «Ebedi barış» adlı yazının anlaşılabilmesi için elzem olan bu eserler şunlardır:

I. Dünyadaşlık zaviyesinden genel tarihe dair bir fikir.

II. «Filân fikir nazarı olarak doğru olabilirse de tatbikata gelmez» sözüne dair.

III. Ahlâkın metafiziği. Birinci kısım: Hukuk bilgisinin metafizik ilk esasları.

18 — «DÜNYADAŞLIK ZAVİYESİNDEN GENEL TARİHE DAİR BİR FİKİR» ADLI ESER:

1784 yılında — yani «ebedi barış» adlı eserin intişarından 10 sene evvel — dünyadaşlık zaviyesinden genel tarihe dair bir fikir, adını taşıyan bu makalede (9) *Kant tarih* hakkındaki *felsefi görüşünü* ilk defa olarak ortaya atıyor. Ebedi barış tasarısının birinci munzam maddesi hakikati halde zikri geçen makalenin derinleştirilmiş bir hülâsasından başka bir şey değildir. Makalenin başlangıcı bilhassa manidardır:

«İnsanlar cehd ve gayretlerinde hayvanlar gibi sırf içgüdü (sevki tabii) lerıyla hareket etmedikleri gibi, makul dünyadaşlar gibi ön-

(9) «Berlin Aylık Mecmuası» IV (1784) 385 - 411; Eserler VI. s. 3 - 20.

ceden kararlaştırılmış genel bir plâna göre de iş görmediklerinden bunların (meselâ arılar ve kunduzlarda olduğu gibi) plânlı bir tarihe sahip olmaları da mümkün görünmemektedir. İnsanların büyük dünya sahnesindeki hareketlerinin — içlerinden bazılarının makul gibi görünmesine rağmen — toptan ve bütün olarak hemen hepsinin akılsızlık, çocukça kibir, çok kerre de çocuklarda olduğu gibi sırf fenalık ve tahripkârlık fikrinden yoğunlaşmış olduğunu görüp te hoşnutsuzluk duymamak elde değildir. Öyle ki sonunda insan, meziyetleriyle bu kadar övünen cinsimiz hakkında ne düşüneceğini şaşırılmaktadır.

Filozof, insanlarda ve, toptan bakılırsa onların hareketlerinde kendilerine mahsus makul bir kast beklemediğinden, kendisi için insan işlerinin bu mânasız gidişinde tabiatın bir gayesini keşfetmeğe çalışmaktan başka çare yoktur; öyle bir gaye ki, onun sayesinde plânsız olarak hareket eden mahlûklar için dahi tabiatın muayyen bir plânına göre bir tarih mümkün olsun». (Eserler VI, s. 5, 6).

«İrade serbestisi hakkında metafizik bakımdan ne düşünülürse düşünülün: onun tezahür şekilleri yani insanların eylemleri, tıpkı bütün diğer tabiat olayları gibi genel tabiat kanunları ile muayyendir. Âmilleri, ne kadar derin ve gizli olursa olsun, bu tezahürleri nakletmekle uğraşan tarihin, insanın serbest iradesinin hareketlerini toptan nazarı itibara aldığı takdirde, bunların muntazam bir seyr takip ettiklerini keşfedebileceği ve bu suretle münferit kişilerde karışık ve intizamsız gibi görünen şeylerin bütün bir cins nazarı itibara alındığı takdirde, bu cinsin iptidai istidatlarının yavaş fakat sürekli ve kesiksiz bir evrimi olduğunu görebileceği ümid edilebilir.» (Eserler VI, s. 5).

Kant bu husustaki fikirlerini şu dokuz tez şeklinde ifade etmektedir:

1. tez: *Bir mahlûkun bütün tabii istidadlarının sonunda tam ve maksada elverişli olarak tekemmül etmesi mukarrerdir.*
2. tez: *(Yer yüzünde mevcut yegâne makul mahlûk olan) insanın tabii istidadlarından, aklının kullanılmasına taallük eden kısımlar ferdde değil ancak cinsde tam olarak inkişaf edecektir.*
3. tez: *Tabiat, insanın, hayvanî varlığının mekanizması dışında kalan her şeyi tamamen kendi varlığından meydana getirmesini ve içgüdüye bağlanmaksızın sırf kendi akliyle temin ettiğinden başka hiç bir saadet veya kemale sahip olmamasını istemiştir.*

4. tez: *Bütün istidadlarını inkişaf ettirebilmek için tabiatın kullandığı vasıta, cemiyet içinde onlar arasındaki KARŞIGELİM (antagonizm, tezad) dir, şöyle ki, bu karşigelim, neticede, onların kanunî nizamına âmîl olacaktır.*
5. tez: *Tabiatın insan cinsini çözüme zorladığı en büyük mesele, hukuku yaşatacak olan medenî bir cemiyetin kurulmasıdır.*
6. tez: *Bu mesele hem en güç, hem de insan soyu tarafından en geç çözülecek olan bir meseledir.*
7. tez: *Mükemmel bir medenî teşkilât kurmak meselesi devletler arasındaki münasebetin kanunî olmasına bağlı olup, bu olmaksızın çözülemez.*
8. tez: *İnsan soyunun tarihi, toptan nazari itibarı alındığı takdirde içten — ve bu maksatla da dıştan — mükemmel bir devletler teşkilâtı vücuda getirmek için, tabiatın gizli bir plânının infazı olarak telâkkî edilebilir. Bu teşkilât tabiatın insanlıkta mündemiş olan bütün istidadlarını tam olarak inkişaf ettirebileceği yegâne durum olacaktır.*
9. tez: *Hedefi insanların tam medenî bir birliğini kurmak olan bir tabiat plânına göre genel dünya tarihini işlemek hususunda yapılan felsefî bir deneme mümkündür ve tabiatın bu gayesine dahi elverişlidir».*

Görülüyor ki «ebedî barış» hususu, hâlâ bu makalede esas meseleyi teşkil eder. Tabiatın insan soyunu çözüme zorladığı en büyük en güç ve halledilebilmesi en geç olan mesele hukuku yaratacak olan medenî cemiyetin kurulması, yani ebedî barışın teşkilidir. *Saint - Pierre* ve *Rousseau*'nun yakında gerçekleştirilebilecek bir proje olarak telâkkî ettikleri uzak hedefe beşeriyet ancak git-tikçe ve çok yavaşça yaklaşabilir. Çünkü böyle bir durum için zarurî olan temel unsurlarına, hususiyle içtimâî hayat hakkında doğru bir bilgiye, pratik alanda büyük bir tecrübeye, ve bütün temellerden en önemlisi: tam bir iyiniyete, hep birlikte ancak nadiren ve çok uzak zamanlarda rastlamak mümkün olacaktır.

19 — «FİLÂN FİKİR NAZARİ OLARAK DOĞRU OLABİLİR-SE DE TATBİKATA GELMEZ» SÖZÜNE DAİR ESER:

1785 yılında «ahlâkın metafiziğine giriş», 1788 yılında «pratik aklın kritiği» adlı eserler yayın alanına çıkarılmıştır. Zikri geçen eserlerde *Kant*, o ana kadar hâkim olan saadet ahlâkı yerine vazife ahlâkını müdafaa etmiştir. *Kant*'a göre ahlâk kaidelerinin vaz'ında

insanların gayretlerinin hedefi olan faydaya veya saadete değil, yalnız öz ödev vicdanına önem verilmelidir. *Kesin buyruk* (kategorik imperatif) şartsız ve istisna kabul etmez bir tarzda emrettiğine göre *Kant*'ın ileri sürdüğü sert, merhametsiz, söz dinlemez ahlâk ilkesi, hararetli bir münakaşaya sebep olmuştur. İşte bu münakaşa dolayısıyla *Kant* 1793 yılında, yani ebedî barış adlı eserin intişarından iki yıl önce — kendi fikirlerini açıklamak ve aydınlatmak maksadiyle bir etüd yazmış ve ona şu mânalı başlığı vermiştir: «Filân fikir nazari olarak doğru olabilirse de tatbikata gelmez» sözüne dair (10).

Bu yazının giriş kısmında «nazariye» ve «tatbikat» mefhumlarıyla onlar arasındaki münasebet, okunması herkese tavsiye edilebilecek bir surette izah edildikten sonra ilk bölümde nazariye ile tatbikat arasındaki münasebetin umumî olarak ahlâk sahasında oynayacağı rol belirtilmektedir. Etüdün ikinci bölümünde nazariye ile tatbikat arasındaki münasebetin *âmme* (devletin iç) *hukuku* alanında gösterdiği hususiyetler incelenmektedir. Makalenin üçüncü bölümü ise, *devletlerarası hukuk* sahasındaki nazariyenin tatbikat ile olan münasebetine tahsis edilmiştir. Ve bu son kısım bizi bilhassa ilgilendirmektedir. Zira burada *Kant* «dünyadaşlık zaviyesinden genel tarihe dair bir fikir» adlı eserin iç nüvesini teşkil eden ve «beşeriyet genel olarak ilerler mi ilerlemez mi» formülü ile ifade edilebilen ana meseleyi bir defa daha gözden geçirmektedir. Müsbet cevabın gerekçesinden şu fıkraları aynen iktibas etmeği faydalı bulduk:

«Nasıl ki umumî zulüm ve husumet ve bundan çıkan sefalet bir milleti nihayet, zarurî bir surette bizzat aklın ona bir çare olarak gösterdiği cebre, yani *âmme* kanunlarının cebrine tâbi olmak ve medenî bir teşkilât altına girmek kararına götürmüşse; devletlerin birbirlerini soymağa veya tahakkümleri altına almağa çalıştıkları daimî harplerden doğan sefalet de onları neticede, rızaları hilâfına bile olsa, dünyadaş bir teşkilâta girmeye sevkedecektir. Veyahut ta umumî bir barıştan ibaret olan böyle bir durum — pek büyük devletlerde çok kere rastlandığı gibi — en korkunç bir despotizm ile neticelenerek bir bakıma, hürriyet için daha tehlikeli olacağından bu sefalet onları tek bir baş altında toplanan dünyadaşlardan mürekkep tek bir varlığa olmasa bile, müştereken kararlaştırılan bir devletler hukukuna tâbi hukukî bir durum olan bir federasyona girmeye zorlayacaktır». (Eserler VI. s. 110).

(10) «Berlin Aylık mecmuası XXII (1793) s. 201 - 284; Eserler VI s. 67 - 113.

«İnsan tabiatı, her birisi bir vahdet olan milletlerin, birbirleriyle olan münasebetlerindeki kadar hiç bir yerde daha nahış gözükmeyiz. Hiç bir devlet bağımsızlığı veya mülki tamamıyeti bakımından diğerlerine karşı birân bile emin değildir. Diğerini tahakkümü altına almak veya soymak arzusu daima mevcuttur; ve müdafaa zımında yapılan ve sulhü çok kere harpten daha ezici ve dahili refah için daha yıkıcı kılan silâhlanma hiç bir zaman gevşememelidir. Buna karşı da her devletin kendisini bağlı tutmak mecburiyetinde olacağı cebri âmme kanunlarına dayanan bir devletler hukukundan başka çare yoktur — tıpkı ferdlerin medeni veya kamusal hukuku gibi. — Çünkü *Avrupada devletler muvazenesi* denilen durum sayesinde temin edilen daimi ve umumî bir sulh, Swift'in evi gibi sadece bir hayaldir. Bu ev bir mimar tarafından bütün statik (tevazün) kanunlarına uygun olarak o derece mükemmel yapılmış idi ki üstüne bir serçenin konmasıyla çökmesi de bir olmuştu.

«Fakat diyecekler ki»: «Devletler böyle zorlayan kanunlara hiç bir zaman tâbi olmağa razı olmayacaklardır. Ve bütün devletlerin, kanunlarına boyun eğmek üzere kendi iradeleriyle egemenliği altına girmeleri lâzım gelen genel bir devletler devleti teşkilini teklif etmek bir *Abbé de Saint - Pierre* veya bir *Rousseau*'nun nazariyelerinde ne kadar hoş görünürse görünsün bunun tatbikatta yeri yoktur. Nitekim böyle bir teklif büyük devlet adamları, ve onlardan daha ziyade devlet reisleri tarafından mektep sıralarından doğma çocukça bir fikir olarak daima alay (istihza) ile karşılanmıştır».

«Bana gelince ben insan ve devletler arasındaki münasebetin nasıl olması lâzım geleceği hakkındaki hukuk ilkesinden hareket eden ve yer yüzündeki büyüklerle, ihtilâflarında böyle bir genel dünya devleti temelini atılmasını mümkün kılacak şekilde hareket etmeleri düsturunu tavsiye eden nazariyeye güveniyor ve bunun tatbikatta (in praxi) mümkün olduğunu ve gerçekleştirilebileceğini kabul ediyorum. Aynı zamanda — fer'i (in subsidium) olarak da — insanı, pek arzu etmediği yerlere doğru zorlayan eşya tabiatına da inanıyorum. — Talih isteyen sevkeder, istemeyeni de zorla sürükler (fata volentem ducunt, nolentem trahunt) —. Eşya tabiatına gelince: bunda insanın tabiatı da hesaba katılır. İnsanın tabiatında hâlâ hak ve ödeve karşı bir hürmet hissi yaşadığından bu tabiatı, ahlâk sahasındaki pratik aklın, bir çok muvaffakiyetsiz teşebbüslerden sonra nihayet kötülüğü altemeyeceğini ve insan tabiatının sevimli görünemeyecek derecede kötülüğe gömülmüş olduğunu ka-

bul edemeyeceğim ve etmek de istemem. Şu halde dünya siyaseti zaviyesinden de şu iddia varittir: Akli sebeplerden dolayı nazari olarak muteber olan, pratik için de muteberdir». (Eserler VI. s. 112 - 113).

20 — «AHLÂKIN METAFİZİĞİ»:

1797 yılında — yani ebedî barış adlı eserin intişarından sonra — *Kant*'ın hukuk felsefesine tahsis ettiği eser, «Ahlâkın metafiziği. Birinci kısım: Hukuk bilgisinin metafizik ilk esasları» adı altında yayın alanına çıkarılmıştır. (11). Bu mühim eserin tetkiki vazifemiz dışındadır. Yalnız konumuzu yakından ilgilendiren ve *Kant*'ın hukuk felsefesinin ruhunu anlatan şu fıkraları aynen iktibas etmekle iktifa ediyoruz:

«Ahlâk sahasındaki pratik akıl, içimizden, şu mukavemet edilmez vetoyu yükseltir:

Hiçbir harp olmamalıdır:

Ne tabiat halinde seninle benim aramda; ne de, dahilen kanunî bir hal içinde buldukları halde, haricen birbirleriyle olan, münasebetlerinde kanunsuzluk halinde kalan devletler arasında... Çünkü, kimse hakkını bu yolla aramamalıdır.

Binaenaleyh, ne ebedî sulhün realitede mümkün olup olmadığı, ne de ilk şıkkı kabul ettiğimiz takdirde pratik muhakememizde aldanıp aldanmadığımız meselesi bahis mevzuudur. Bahis mevzuu olan belki, bizim vaki olmaması da muhtemel olan bir şeyin vâki olması gerektiğini kabul ederek, bu gayeye erişmek ve şimdiye kadar istisnasız bütün devletlerin belli başlı gayeleriymiş gibi bütün iç müesseselerini kendisine doğru tevcih etmiş oldukları bu menfur harbe son vermek hususunda en elverişli gibi görünen teşkilâtı kurmamız ve bunu tesise çalışmamız lüzumudur. (Bu teşkilât belki, bütün devletlerin hey'eti umumiyesinin Cumhuriyetçiliği ile mümkün olabilir!). Ve bu gaye, her zaman sâfiyane bir temenniden ibaret kalsa dahi, daima ona doğru koşmağı bir düstur olarak kabul etmekle, muhakkak ki aldanmış olmayız, zira bu bir vazifedir. Eğer ahlâk kanununun aldatıcı olduğunu farzetmiş olsaydık, içimizde, her türlü akıldan sıyrılmak ve bütün diğer hayvanlarla birlikte tabiat mekanizmasına tâbi olmak gibi iğrenç bir arzu doğacaktı.

(11) Eserler III, Philosophische Bibliothek (Felix Meiner) cilt 42.

Denilebilir ki, bu evrensel ve devamlı sulhün kurulması, öz aklın hudutları içinde nazara alınan hukuk bilgisinin yalnız bir parçası değil, fakat bütün nihai gayesidir. Zira sulh hali, devamlı bir şekilde birbirleriyle münasebette bulunan ve binnetice bir teşkilât altında yaşayan insanların içinde, «benimki» ve «seninki» nin kanunlarla teminat altına alınmış olduğu yegâne haldir. Binaenaleyh, diğer kimseleri de bağlayıcı bir norm olma sıfatiyle bu teşkilâtın esas umdesi, şimdiye kadar bu teşkilâtsiz durumdan istifade etmiş olanların tecrübelerinden çıkarılmamalıdır, belki, umumiyetle âmme kanunları altında yaşayan insanlardan mürekkep hukuki bir cemiyet idealinden à priori olarak istihraç edilmelidir. Zira bütün misaller — hiç bir şeyi isbat edemeyip yalnız açıklamakla kaldıklarından — aldatıcı ve binnetice bir metafiziğe muhtaçtırlar. Onu istihlâf edenler bile, ekseriya olduğu gibi «en iyi teşkilât, içinde, iktidarın insanlarda değil, kanunlarda olduğu bir teşkilâttir» derken, farkında olmadan, böyle bir metafiziğin zaruretinin kabul etmektedirler. Zira metafizik bakımından, kendi itiraflarına göre en sağlam objektif bir gerçekliğe sahip olan ve lüzumu halinde kolayca tasvir edilebilen bu «ide» den daha ulvî ne vardır? Ve ancak bu ide, ihtilâllerin zoru ile, bir hamle halinde, yani mevcut ve kötü bir teşkilâtın zorla devrilmesiyle değil — zira bu yoldan bütün hukuk hali bir ân içinde yıkılmış olacaktır — bilâkis yavaş yavaş, hissedilmeden, ve sağlam ülkelere göre ilerleyen bir ıslahat vasıtasıyla tecrübe edilip gerçekleştirilirse bizi, siyasi hayri âlâ'ya, devamlı bir yaklaştırma suretiyle, ebedi barışa götürebilir». (Eserler III, s. 185 - 186).

(Sonu var)